

Politický okres Brandýs nad Labem v průběhu generální stávký v prosinci 1920

Úvod

V následujícím textu se pokusím popsat prosincové události roku 1920 v politickém okrese Brandýs nad Labem s důrazem na činnost místní Československé sociálně demokratické strany dělnické (ČSDSD) a jejich nejvýznamnějších osobností. Nejedná se o první příspěvek na dané téma. Již v minulosti se mu věnoval regionální historik Vladimír Loyda, jehož text přinesl mnoho zajímavých poznatků, ale autor bohužel využil jen omezené množství pramenů a text byl ovlivněn dobou svého vzniku a v některých hodnoceních sklouzával ke schematičnosti.¹ O generální stávce stručně pojednává i můj text, který byl primárně věnovaný meziválečné Komunistické straně Československa (KSČ) v okrese Brandýs nad Labem.² Generální stávce jsem v něm věnoval jen omezený prostor. Tento příspěvek je ideální příležitostí k využití všech dostupných zdrojů. Primárně se jedná o archivní materiály z fondů České místodržitelství Praha – prezidium – 1911-1920 a Československá sociálně demokratická strana dělnická 1878-1921, které jsou uloženy v Národním archivu v Praze. Využívám také fondu Okresní úřad Brandýs nad Labem uložený ve Státním oblastním archivu Praha-východ se sídlem v Přemyšlení. Dále jsou významné dokumenty ze sbírek regionálních muzeí a periodický tisk. Využívám knižní vydání edic pramenů, dosavadní literaturu k tématu a vzpomínky pamětníků.

Před vylíčením samotných prosincových událostí považuji za nutné zmínit se stručně o charakteristice okresu a popsat politické události a nálady prvních dvou let samostatného Československa (ČSR).

Okres Brandýs nad Labem

V polovině 19. století byl okres Brandýs nad Labem převážně zemědělským regionem. Přispívala k tomu poloha v úrodném Polabí, kdy hospodáři pěstovali to, o co byl na trhu zájem. Vedle obilovin získala důležité postavení i cukrová řepa. Ve druhé polovině 19. století byly v souvislosti s tím na Brandýsku založeny cukrovarny v Toušeni, Mratíně a Kostelci nad Labem, s nimi souvisí i pozdější stavba železnice. Ve druhé polovině 19. a prvních letech 20. století zde vzniklo několik průmyslových podniků. K jejich rychlému rozvoji přispěla zmíněná železnice, blízkost hlavnímu městu a levná pracovní síla.

¹ LOYDA, V.: *Příspěvek k historii dělnického hnutí na Brandýsku*. Brandýs nad Labem 1972, Týž: *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-východ, část 5*. In: Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 10, 1988, s. 101-136.

² DOLEJSKÝ, M.: *Komunistická strana Československa v okrese Brandýs nad Labem (1921-1938) – 1. část*. In: Studie a zprávy 8, č. 2, 2020, s. 47-84.

Mezi nejdůležitější průmyslové podniky patřila Melicharova továrna na zemědělské stroje, založená v okresním městě v roce 1881. Podnik se stal jedním z největších výrobců secích strojů v monarchii a logicky také patřil k centrům dělnického hnutí. V roce 1909 zaměstnával 400 dělníků. Z významnějších podniků ve městě jmenujme ještě Brandýskou cikorku, staroboleslavský závod na výrobu čerpadel Ad. Zehra nebo mydlárnu Abrahama Picka.³ V Čelákovících to byla továrna na zemědělské stroje Červinka a Čihák, továrna Stabenov a strojírenský podnik J. Volman, všechny založené v prvním desetiletí 20. století. V Neratovicích stojí za zmínku továrna na výrobu mýdla. V okrese fungovalo také několik cihelen (Brázdim, Toušeň, Záluží a další místa).⁴ Zastoupení lidí pracujících v průmyslu, i tom zemědělském, bylo tak poměrně vyšší než v jiných regionech.

Z politického hlediska byl důležitý rok 1908, kdy zde byl zřízen okresní úřad a Brandýs nad Labem se tak stal ze soudního okresu okresem politickým.

Politická situace v letech 1918-1920

V okresním městě Brandýs nad Labem byl výraznou postavou sociální demokracie⁵ Antonín Pařízek, který již 14. 10. 1918⁶ vyhlásil při táboru lidu na brandýském náměstí samostatnou republiku.⁷ Tento muž, který je popisován jako svérázný táborový řečník, vystoupil v prosinci 1918 na XII. sjezdu ČSDSD jako okresní delegát,⁸ patřil k příslušníkům levicové frakce v sociální demokracii a v roce 1921 figuroval při zakládání KSČ.

Sociální demokracie v obecních volbách roku 1919 v okrese uspěla v několika obcích.

Tabulka č. 1. - výsledky všeobecných voleb v okrese Brandýs nad Labem 15. června 1919.⁹

Politická strana	Volební výsledek (počet hlasů)	Volební výsledek (procenta)
------------------	--------------------------------	-----------------------------

³ LOYDA, V.: *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-východ, část 2*. In: Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 10, 1985, s. 84.

⁴ Základní přehled o průmyslu na Brandýsku podává LÁNÍK, J.: *Historie a současnost podnikání. Praha-východ*. Žehušice 2007.

⁵ „Vlastní sociálně demokratická stranická organizace byla v Brandýse založena r. 1892 (významnou roli v ní hráli dělníci z drobných dílen – z židovské Guttovy továrničky na zámky, z Pickovy mydlárny, z Šantrůčkovy obuvnické velkodílny).“

LOYDA, V.: *Příspěvek k historii dělnického hnutí na Brandýsku*. Brandýs nad Labem 1972, s. 5.

⁶ Šlo o výzvu ke generální stávce (generálnímu střetnutí) k 14. 10. 1918 ze strany Socialistické rady, která formulovala své požadavky ve 3 bodech. V bodu číslo 2 je uvedeno, že „necht' jménem svrchovaností pracujícího socialistického lidu, který má v národě většinu, vyhlásí řečník státní naší nezávislost, a to přímo jako nezávislost samostatné české republiky.“

ŠOLLE, Z.: *Dělnické hnutí v českých zemích za první světové imperialistické války*. Praha 1952, s. 181-183.

⁷ Oblastní muzeum Praha-východ Brandýs nad Labem – Stará Boleslav (dále OMPV), opis materiálu poskytnutého pí. Mestekovou od Pařízkova bratra z Liberce, květen 1961, inv. č. H 6524; LOYDA, V.: *Brandýské mládí Václava Husy ve Studentském spolku, sdružení ISAW a spolku Purkyně*. In: Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 11, 1991, s. 73.

⁸ NA, Československá sociálně demokratická strana dělnická 1878-1921, kart. 2, inv. č. 13.

⁹ Volby se konaly ve 43 z 56 obcí politického okresu Brandýs nad Labem. Podle údajů ze sčítání lidu z roku 1910 žilo v okrese 41 928 obyvatel. Ve 43 volebních obcích žilo 38 085 obyvatel.

Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919. Praha 1922, s. 142.

Čsl. soc. demokratická strana	8501	44,50%
Republ. strana čsl. venkova	3631	19,00%
Čsl. strana socialistická	3252	17,00%
Čsl. národní demokracie	1539	8,10%
Strana živnostenská, skupiny živnostensko obchodní apod.	601	3,10%
Čsl. strana lidová	473	2,50%
Ostatní skupiny	381	2,00%
Strany a skupiny maloročníků, domkařů, chalupníků, zemědělských dělníků apod.	359	1,90%
Spojené strany občanské	240	1,20%
Spojené strany socialistické	137	0,70%
Celkem	19114	100,00%

V Brandýse se stal starostou zmíněný Antonín Pařízek, v Čelákovících František Kašák,¹⁰ oba příslušníci levicového křídla v ČSDSD. V Brandýse nad Labem získala sociální demokracie 12 mandátů, národní socialisté 11, národní demokraté 7, agrárníci 5 a 1 mandát živnostenská strana. V Čelákovících měla sociální demokracie 13 mandátů, národní socialisté 10, agrárníci ve společné koalici s lidovci 4 a národní demokracie 3. Vítězství ČSDSD bylo v okrese jednoznačné a bylo velice málo obcí, kde by strana neuspěla. Byl to případ spíše menších obcí. Například v obci Borek, kde bylo zapsáno 78 oprávněných voličů, zvítězili agrárníci s 5 mandáty, sociální demokraté získali o 1 mandát méně, stejné pořadí stran bylo v obci Brázdim. Výsledky tak odráží sociální strukturu obyvatelstva regionu. Větší města s průmyslem a k městům přilehlé obce hlasovali většinou ve prospěch sociálních demokratů, menší obce, které byly tradičně zemědělské, volily agrárníky. Pouze výjimečně narazíme na významnější volební zisk jiné strany. Připomeňme silné pozice lidové strany ve Staré Boleslavi, která zde skončila druhá.¹¹ Okres Brandýs nad Labem, společně s okresy Kolín, Český Brod, Nymburk, Poděbrady, Kostelec nad Černými lesy, tvořily oblast se ziskem 40 % hlasů pro ČSDSD v těchto volbách. Okresní výsledek byl paralelou k výsledkům celostátním, kdy bylo již před volbami jasné, že se sociální demokraté a agrárníci stávají osou vládní koalice.¹²

Prvotní vlna nadšení ze vzniku republiky postupně opadala a lidé začínali pociťovat zhoršující se sociální situaci, což mimo jiné vedlo k organizování protilichevních demonstrací a

¹⁰ František Kašák byl delegátem s hlasem rozhodujícím při ustavujícím sjezdu KSČ 14.-16. 5. 1921 v Praze. U druhého řádného sjezdu 31. 10 – 4. 11. 1924 se v seznamu delegátů objevuje pouze příjmení Kašák.

ŠTVERÁK, F.: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921-1992)*. Praha 2018, s. 30-40.

¹¹ Státní okresní archiv Praha-východ se sídlem v Přemysleni (dále SOKA Praha-východ), Okresní úřad Brandýs nad Labem (dále OÚ Brandýs nad Labem), kart. 232, inv. č. 656.

¹² KÁRNÍK, Z.: *České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha 2000, s. 69.

stávek. Již z 25. 5. 1919 jsou k dispozici zprávy o průvodech s šibenicemi,¹³ kdy se dokonce dělníci továrny na zemědělské stroje Melichar¹⁴ v Brandýse nad Labem pokoušeli oběsit ředitele ing. Hájka.¹⁵ K akci se připojili i zemědělství dělníci v Brázdimi, Popovicích, Mratíně a Sluhách.¹⁶ V čele těchto projevů nespokojeného obyvatelstva stáli důvěrníci sociální demokracie.¹⁷ V průběhu let 1919 a 1920 pak lze narazit na celou řadu stávek a demonstrací průmyslového a zemědělského dělnictva v celém okrese Brandýs nad Labem.¹⁸

V září 1919 byla hlášena zvýšená nespokojenost obyvatelstva okresů Hořice, Brandýs nad Labem, Příbram a Strakonice z důvodů drahoty a nedostatku uhlí a petroleje.¹⁹ V prosinci 1919 se v okrese Brandýs nad Labem nepekl ve dvou městech chléb kvůli nedostatku uhlí.²⁰ O trvajících nespokojenosti průmyslového dělnictva okresu vypovídá i hlášení z počátku února 1920. Na přelomu března a dubna žádalo dělnictvo ve strojírenských továrnách firem Melichar v Brandýse nad Labem a Červinka a Čihák v Čelákovících přídavek 90 haléřů za hodinu. U Melichara se z tohoto důvodu nepracovalo 1 den, v Čelákovících stála práce od 29. 3. 1920 do 1. 4. 1920.²¹ Dne 29. 3. 1920 vypukla stávka všech 67 dělníků v továrně na obuv firmy Václav Holub v Čelákovících, která skončila až 8. 4. 1920.²² V květnu 1920 se lidé v Jirnech zmocnili panského pozemku a osázeli si jej bramborami, aby si vynutili vyšší příděl.²³

V této atmosféře se uskutečnily první svobodné volby do československého parlamentu (nevolilo se na celém území ČSR)²⁴, kde i přes vnitřní problémy získala ČSDSD nejvíce hlasů a

¹³ LOYDA, V.: *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-východ, část 5*. In: Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 10, 1988, s. 113.

¹⁴ František Melichar (1842 - 1907) se přestěhoval do Brandýsa nad Labem v roce 1878, kde založil továrnu na secí stroje. Odbyt výrobků byl tak velký, že roku 1883 začal stavět vlastní závod. Největší úspěch zaznamenal se lžičkovým secím strojem. Vyvážel do celého světa a zúčastňoval se světových výstav. Jeho podnik byl jedním z nejvýznamnějších svého druhu v monarchii, později v samostatné republice a pro okres Brandýs nad Labem znamenal pracovní příležitost pro několik stovek dělníků. V roce 1923 jich zaměstnával 700.

PRÁŠEK, J. V.: *Brandýs nad Labem. Město, panství i okres*. Brandýs nad Labem 1908, s. 123-128; ŠTEMBERK, J.: *Hospodářský vývoj okresu Brandýs nad Labem v druhé polovině 19. a na počátku 20. století (diplomová práce)*. Praha 2000, s. 59.

¹⁵ KOČMAN, A. (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919-1920*. Praha 1959, s. 63.

¹⁶ GÖRTLER, M. - GALANDAUER, J. - ŠUMBEROVÁ, L.: *V první linii: příspěvky k 60. výročí vzniku KSČ*. Praha 1981, s. 98-99.

¹⁷ CÉSAR, J. – OTÁHAL, M. (eds.): *Hnutí venkovského lidu v českých zemích v letech 1918-1922*. Praha 1958, s. 34.

¹⁸ Šlo o celorepublikový problém, projevující se od konce roku 1918 v českém pohraničí (Ústí nad Labem, Chomutov, Liberec, Sokolov) a následujících měsících na celém území ČSR.

KÁRNÍK, Z.: *České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha 2000, s. 56-57.

¹⁹ KOČMAN, A. (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919-1920*. Praha 1959, s. 92.

²⁰ Tamtéž, s. 124.

²¹ Tamtéž, s. 161.

²² Tamtéž, s. 162.

²³ Tamtéž, s. 169.

²⁴ Volby se nekonaly v územích, které podléhaly provedení plebiscitu o připojení. V Čechách se to týkalo území Vitorazska, na Moravě se jednalo o území Valticka a nejrozsáhlejší území leželo ve Slezsku – Těšínsko. Volby neproběhly na území Podkarpatské Rusi a na územích podléhajících plebiscitu na Oravě a ve Spiši.

Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920-2006. Praha 2008, s. 46.

stala se suverénním vítězem. I v okrese Brandýs nad Labem hodila většina z 22 922 (bylo odevzdáno 21 094 hlasů) oprávněných voličů hlas právě jí.

Tabulka č. 2. - výsledky voleb do Národního shromáždění (Poslanecká sněmovna) v okrese Brandýs nad Labem 18. dubna 1920.²⁵

Politická strana	Volební výsledek (počet hlasů)	Volební výsledek (procenta)
Čsl. soc. demokratická strana dělnická	9 184	43,60%
Republ. strana čsl. venkova a Domoviny	3 713	17,60%
Čsl. strana socialistická	3 059	14,50%
Čsl. národní demokracie s agrární opozicí	2 304	10,90%
Čsl. strana lidová	1 233	5,80%
Čsl. živnostensko - obchodnická strana středostavovská	1 219	5,80%
Socialistická strana čsl. lidu pracujícího (Modráček a Hudec)	187	0,90%
Strana maloročníků, domkařů a živnostníků v rep. Čsl.	136	0,60%
Německá demokratická strana svobodomyšlná	30	0,15%
Slovanská strana sociální (Choc)	18	0,10%
Sdružené strany židovské	9	0,05%
Celkem	21092	100,00%

Výsledky prvních parlamentních voleb nepřinesly ve srovnání s volbami do obcí velké překvapení, což platí na celostátní úrovni i v okrese Brandýs nad Labem. Zde bylo pořadí prvních čtyř stran zachováno. ČSDSD získala o 600 hlasů více a lze říci, že výrazněji posílila a zvětšila svůj náskok nad druhou stranou agrární. Je to dáno i faktem, že oproti obecním volbám se volby do Národního shromáždění uskutečnily ve všech obcích (volilo se v 58 z nich) okresu. Mírně posílila Národní demokracie (kandidující v těchto volbách s agrární opozicí), které se podařilo dokonce

²⁵ *Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919.* Praha 1922, s. 14, (tab. II.).

zvítězit v Klánovicích.²⁶ Celkové výsledky byly takové, že z 58 volebních obcí zvítězila ČSDSD ve 38, agrárníci společně s Domovinou v 17, v obci Rudeč získaly tyto dvě strany stejný počet hlasů (15). Zmíněná národní demokracie zvítězila pouze v Klánovicích a národně sociální strana uspěla ve Všetatech.²⁷

Ve volbách šlo o mnoho, Poslanecká sněmovna měla 300 poslanců volených na 6 let a Senát 150 senátorů volených na 8 let. Volilo se na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva.²⁸ Okres Brandýs nad Labem patřil společně s Prahou 8 až 15 a okresy Český Brod, Německý Brod, Čáslav, Habry, Kutná Hora, Humpolec, Chotěboř, Uhlířské Janovice, Kolín, Kostelec nad Černými lesy, Kouřim, Dolní Kralovice, Ledec, Pacov, Pelhřimov, Počátky, Polná, Přibyslav, Říčany a Štoky do prvního volebního kraje Praha, který volil 48 poslanců. Volební kraj byl rozdělen na část A a B (jmenované okresy) a každý z nich volil 24 poslanců.²⁹

Zmíněný rozkol v sociální demokracii měl hluboké kořeny sahající do posledních let 19. století a prvního dvacetiletí 20. století. V druhé polovině roku 1917 a v roce 1918 lze hovořit o dvou nejvýraznějších frakcích či názorových proudech ve straně. První byl austromarxistický, reprezentovaný Bohumírem Šmeralem; zastával názor, že rozpad habsburského impéria na národní státy nevyřeší problém s národy, ale bude zárodkem dalších problémů. Podle austromarxistů si každá národnost měla volit správu spolu s vládou mnohonárodnostního státu.³⁰ Naproti tomuto názoru, stál proud samosprávný, který požadoval vznik národních států, zde se nejčastěji setkáme se jménem Františka Modráčka. Tato skupina neznamenalala ve vnitrostranickém boji mnoho, ale podařilo se jí roku 1917 odstartovat veřejné vystoupení stranické opozice a její pokus o převrat ve straně.³¹ Modráčkovi přívrženci byli přitažliví i z toho důvodu, že naproti dosavadní pasivitě nabízeli aktivní činnost dělnictva.³²

Dnes je jasné, že v roce 1918 převládl samosprávný (národní) směr, kdy na nějaký čas došlo k „upozadění“ Bohumíra Šmerala. Jeho příležitost přišla v průběhu roku 1919 a 1920 s rostoucím napětím sociálním i politickým. V cestě ke konečnému střetu je důležitý vznik tzv. marxistické levice (frakce v rámci ČSDSD) již v prosinci 1919, jejímž byl Šmeral vůdcem.

Děni na celostátní úrovni mělo ohlas i v Brandýse nad Labem. V hlášení presidia zemské zprávy se nachází zmínka o tom, že na přelomu srpna a září 1920 v tomto městě „provedlo zvítězivší levé křídlo strany výluku pěti členů předních směru pravého pro poškozování dělnického hnutí.“³³ První zprávy o komunistické činnosti a aktivitě levicového křídla ČSDSD pocházejí z

²⁶ SOKA Praha-východ, OÚ Brandýs nad Labem, kart. 232, inv. č. 656.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ NOVOTNÁ, T.: *Proměny československého volebního systému*. In: Politologická revue, 2003, č. 1, s. 35.

²⁹ Tamtéž, s. 49.

³⁰ SERVICE, R.: *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha 2009, s. 47.

³¹ KÁRNÍK, Z.: *Habsburk, Masaryk či Šmeral. Socialisté na rozcestí*. Praha 1996, s. 179.

³² DUBSKÝ, V. – KÁRNÍK, Z.: *Otázka masovosti strany v boji za vytvoření KSČ*. In: Příspěvky k dějinám KSČ, 1961, č. 2, s. 181.

³³ KOCMAN, A. (ed.): *Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919-*

dubna 1920. Přednosta okresní politické správy přikázal všem četnickým stanicím na okrese, aby zaslaly zprávy o komunistickém hnutí. V Neratovicích byli hlavními reprezentanty Bedřich Jirkovský a František Posekaný, v obvodu četnické stanice ve Velkých Jirnech byli příslušníci „levého směru“ ve všech obcích a jejich počet se nedal odhadnout. Dále potom v Brandýse nad Labem, zde pod vedením Antonína Pařízka, a okolních obcích Dřevčice, Popovice a Čelákovice.³⁴

Levice nesouhlasila s účastí ČSDSD ve vládách s agrárníky. Její rostoucí vliv byl způsoben jednak zmíněnou hospodářskou a sociální situací, ale svoji roli hrálo i to, že Rudá armáda stanula v červenci 1920 pod Varšavou a Lvovem, jen 70 kilometrů od hranic s ČSR.³⁵ Ani toto nelze brát na lehkou váhu, protože 19. 8. 1920 se v Brandýse nad Labem konala manifestace za účasti 10 000 dělníků na protest proti válce; došlo i k projevu souhlasu s postupem sovětského Ruska. Po referátu Antonína Pařízka se průvod vydal z Brandýsa nad Labem do Staré Boleslavi.³⁶ Uváděný počet demonstrantů je dle mého názoru silně nadhodnocený.

Situace v ČSDSD se stávala v druhé polovině roku 1920 velmi vážnou a sílila nespokojenost značné části členské základny. K pocitu uklidnění jistě nepřispěla ani demise Vlastimila Tusara v září 1920 a následné jmenování úřednické vlády Jana Černého. Na stejný měsíc byl svolán stranický sjezd, který byl po dohodě s Tomášem G. Masarykem a Rudolfem Bechyněm odvolán.³⁷ V nastalé situaci se jednalo o jediné řešení, neboť se očekávalo vítězství stranické levice, které by stát destabilizovalo.³⁸ Odvolání sjezdu vedlo k zachování klidu ve státě, ale nepřispělo k uklidnění levicové části ČSDSD, která představovala v tomto období již většinou členské základny,³⁹ ale ne většinou ve vedení strany.

Generální stávk

Do otevřeného střetu se nechtělo žádné ze skupin ČSDSD - a to z toho důvodu, že nikdo nechtěl překročit hranice zákonnosti. Přesto k němu došlo; v publikacích staršího data je nazýván „bojem o Lidový dům.“ Lidový dům v Praze v Hyberské ulici byl majetkem strany a nacházela se v něm tiskárna *Rudého práva*, nového tiskového orgánu levice. Této tiskárně předseda strany, Antonín Němec, vypověděl smlouvu a dne 9. 12. 1920 vedení ČSDSD požádalo o vrácení svého majetku a povolalo policii. Ta Lidový dům obsadila a vyváděla z něj reprezentanty levice. Tento incident se stal rozbuškou a již následujícího dne se ve městech konaly pouliční demonstrace. 1920. Praha 1959, s. 260.

³⁴ SOkA Praha-východ, OÚ Brandýs nad Labem, katalog presidiálních spisů 1919-1925, sv. 2, s. 76.

³⁵ KÁRNÍK, Z.: *Československá sociálně demokratická strana dělnická v letech 1918-1938*. In: HRUBEC, M. – BÁRTA, M. (eds.): *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí*. Brno 2006, s. 49.

³⁶ *Obrovská manifestace*. Odboj I., 27. 8. 1920, s. 1.

³⁷ T. G. Masaryk sledoval situaci v sociální demokracii během jejího rozkolu a měl připravený plán, až nastane očekávaný konflikt.

POLÁK, S.: *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou, 6 (1919-1937)*. Praha 2012, s. 78.

³⁸ KÁRNÍK, Z.: *Československá sociálně demokratická strana dělnická v letech 1918-1938*. In: HRUBEC, M. – BÁRTA, M. (eds.): *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí*. Brno 2006, s. 50.

³⁹ RUPNIK, J.: *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha 2002, s. 50.

Výkonný výbor sociálně demokratické levice si uvědomoval, že pouze argument navrácení Lidového domu by neoslovil a nepřiměl k mobilizaci větší část členů, a proto vydal prohlášení, kde formuloval základní a velmi obecné sociální požadavky za které se stavěl. Jednalo se například o zastavení perzekuce dělnického hnutí, vyklizení Lidového domu od policie, propuštění zatčených dělníků, odstoupení úřednické vlády Jana Černého, zastavení konfiskací a uplatnění plného shromažďovacího práva, kontrola na velkostatech a továrnách závodními radami, kontrola zásobování dělnictvem, přerozdělení přebytečných bytů mezi ty, kteří byt nemají.⁴⁰

Generální stávka se mezi 10. až 16. 12. 1920 rozšířila do mnoha měst a často měla podobu povstání. Stávka byla potlačena, a to i díky značné iniciativě úřednické vlády a prezidenta, který vnímal její nebezpečí.⁴¹

Z dostupných dokumentů je patrný obraz o tom, jaká byla v těchto týdnech a měsících situace v ČSDSD v okrese Brandýs nad Labem. Tak jako v ostatních regionech s vyšším zastoupením dělnictva, byla zde strana početná⁴² a v průběhu září 1920 v ní převážila levice reprezentovaná Antonínem Pařízkem. Průmyslová centra okresu patřila zároveň mezi města s největším počtem obyvatel⁴³ a podle výsledků sčítání lidu z března 1921 měl Brandýs nad Labem 5156 obyvatel, Stará Boleslav 3833, Čelákovice 3170, Kostelec nad Labem 2942, Všetaty 1428, Jirny 1389, Toušeň 1183 a poslední obcí nad 1000 obyvatel byly Neratovice s počtem 1096 osob.⁴⁴

Levice vlastnila periodikum *Odboj*, který zprvu vycházel jako příloha časopisů *Voskův kraj*, později *Vůle lidu pracujících*.⁴⁵ Pravicová část vydávala *Sociální spravedlnost* a reprezentoval jí významný sociálnědemokratický politik Vojta Beneš, nazývaný levicí pro své protikomunistické názory „chorobným fanatikem“ nebo „amerikánem“.⁴⁶ Ten 2. 10. 1920 na plenární schůzi pravice ve Staré Boleslavi přečetl rezoluci začínající větou: „Prohlašujeme se proti vstupu do III.

⁴⁰ BĀRTA, D. *Prosincová generální stávka roku 1920*, Praha 1953, s. 197.

⁴¹ KLIMEK, A.: *Počátky parlamentní demokracie v Československu*. In: VALENTA, J. – VORÁČEK, E. – HARNA, J. (eds.): *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha 1999, s. 119.

⁴² Její volební výsledek nekoresponduje s tvrzením Vladimíra Dubského, který uvádí, že „okresy jako Brandýs nad Labem, Čáslav, Ledeč nad Sázavou, Sedlčany a některé další, kde se socialistické hnutí nemohlo vykazat příliš širokou organizační základnou a velkou aktivitou.“

DUBSKÝ, V.: *Počátky závodních výborů a rad ve středních Čechách*. In: *Středočeský sborník historický*, 1974, sv. 9, s. 15.

⁴³ Z dochovaných vzpomínek ze sousedního mělnického okresu je patrné, že zemědělské dělnictvo, které nemělo velké povědomí o komunismu, bylo v kontaktu s radikálnějším průmyslovým dělnictvem z Kladenska, Roudnicka a Brandýska.

ŠŤASTNÝ, B.: „*Ve středu do Liblic!*“ In: JANDA, M. – GALANDAUER, J. – ROČEK, A. (eds.): *Na začátku cesty: výbor ze vzpomínek a dokumentů o boji KSČ ve Středočeském kraji v letech 1921-1929*, Středočeský krajský národní výbor, Praha 1967, s. 16.

⁴⁴ *Zprávy z místa a okolí*. Sociální spravedlnost I., 26. 3. 1921, č. 26, s. 2.

⁴⁵ Časopis *Odboj* vycházel v pozdějších letech jako samostatné periodikum KSČ v okrese Brandýs nad Labem. K únoru 1923 vycházel jednou týdně a měl šest stran. Oficiálně vycházel v Záluží u Čelákovic. Dne 31. 12. 1926 bylo na jeho titulní straně oznámeno, že jde o poslední číslo *Odboje* a současně došlo k vydávání *Dělnických novin*, krajského tiskového orgánu KSČ.

Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 2. - 5. února 1923. Praha 1989, s. 375; *Odboj VII.*, 31. 12. 1926, č. 53, s. 1.

⁴⁶ *Masky dolů!* *Odboj II*, č. 2, s. 1.

internacionály.“⁴⁷ Tím se jasně vymezil proti bolševismu.

První projevy nespokojenosti v souvislosti s generální stávkou se objevily již 10. 12. v obci Ctěnice, konkrétně na zdejších statcích. Ve fonogramu od okresní politické správy je správně uvedeno, že se „jedná o komunistickou akci souvislou s událostmi v Praze.“⁴⁸ Hlavní stávková vlna však proběhla o tři dny později. Poněkud úsměvně působí zdůvodnění na oficiálním plakátu ke generální stávce, která byla svolána „jako protest proti chystanému monarchismu“. V pondělí 13. 12. 1920 byly na desátou hodinu dopolední svolány tábory lidu do Brandýsa nad Labem na náměstí, do Čelákovic na náměstí, do Kostelce nad Labem před Husův pomník a do Velkých Jiren před obecní školu.⁴⁹ V Brandýse nad Labem se stávky neúčastnilo mnoho dělníků. Na táboru lidu bylo přítomno asi 200 lidí, většinou z brandýské továrny na cikorku,⁵⁰ staroboleslavské papírny a 73 slévačů z Melicharovy továrny.⁵¹ Promluvil Antonín Pařízek, bývalý starosta města a člen městské rady.⁵²

Mnohem radikálnější byla situace v nedalekých Čelákovících, kde se nepracovalo v největší továrně R. Stabenov a ve slévárně továrny J. Volman. V továrně na zemědělské stroje Červinka a Čihák dělnictvo odešlo z práce. Stávkující nutili ostatní dělnictvo k zastavení práce násilím.⁵³ Požadavkem dělníků, kteří do podniků posílali dvou až tříčlenné „delegace“ bylo navýšení mezd o 30 % a vánoční příspěvek k platu.⁵⁴ Do města přijel se stávkujícími vyjednávat zástupce kovodělnických odborů poslanec Antonín Hampl.⁵⁵

V Neratovicích zastavilo dělnictvo práci v továrně na mýdlo Centra (47 dělníků), továrně na karbid Kasper (22 dělníků) a v továrně na marmeládu (12 dělníků). V nedalekých Lobkovicích stávkovalo 20 dělníků továrny Chemra. Organizátorem těchto stávek byl místní komunista Bedřich

⁴⁷ Vojta Beneš byl starším bratrem Edvarda Beneše, který také původně sympatizoval se sociální demokracií. Jméno Vojty Beneše se objevuje i v souvislosti s pozdějším působením v ČSDSD. Kronika města Brandýs nad Labem uvádí, že se 28. 5. 1929 konala veřejná schůze sociální demokracie v hotelu u Koruny, na které vystoupil poslanec a zemský inspektor Vojta Beneš.

Sociální spravedlnost I., 9. 10. 1920, č. 2, s. 2; Městský úřad Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, Kronika města Brandýsa nad Labem 1918-1950, s. 271.

⁴⁸ OMPV, fonogram Okresní správy politické z 10. 12. 1920.

⁴⁹ Městské muzeum v Čelákovících (dále MMČ), plakát ke generální stávce, inv. č. H 50984.

⁵⁰ Brandýská cikorka, továrna na kávové náhražky, byla založena v roce 1917 a v roce 1929 měla 12 úředníků a 70 dělníků.

GUTWIRTH, Z.: *Průmysl v okrese brandýském*. In: Naše Polabí VII., 1929, č. 4, s. 56.

⁵¹ OMPV, Lubomír Rachman: Kupředu, zpátky ni krok (pásmo k 40. výročí KSČ), 1961, inv. č. H 6504.

Firma Melichar pohrozila dělníkům, že kdo se zúčastní stávky, bude propuštěn. Dle policejního hlášení se tak skutečně stalo u všech 73 slévačů.

SOka Praha-východ, OÚ Brandýs nad Labem, katalog presidiálních spisů 1919-1925, sv. 2, s. 96.

⁵² Ve volbách do městských orgánů, které se konaly v Brandýse nad Labem dne 24. 10. 1920, získaly sdružené občanské strany 952 hlasů, druhá byla ČSDSD (levice) s 564 hlasy, dále ČSDSD (pravice), která získala 382 hlasů a čeští socialisté 507 hlasů. Starostou města se stal (a až do roku 1938 jím byl) český socialista, předseda Unie poštovních zřízenců, vrchní poštovník Hugo Bergman.

LOYDA, V.: *Kapitoly z novodobých dějin okresu Praha-východ, část 5*. In: Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 10, 1988, s. 113.

⁵³ NA, České místodržitelství Praha – prezidium – 1911-1920, kart. 5176, inv. č. 8/1/94/9.

⁵⁴ ŠIDVIC, F.: *Pod rudým praporem*, Čelákovice 1966, s. 20.

⁵⁵ MMČ, Paměti Václava Křováčka, inv. č. H 4447 A - K.

Antonín Hampl byl v letech 1924 až 1938 předsedou ČSDSD.

Jirkovský.⁵⁶

V Kostelci nad Labem se sešlo zemědělské dělnictvo z nedalekých dvorů v Jirnech, Nehvizdech, Záluží, Mstěticích, Zelenči, Svémyslicích, Sluhách, Mratíně, Lobkovicích, Tišicích a Přezleticích, kde byla zastavena práce. Z Lobkovic bylo hlášeno plánované zabírání dvorů a na základě toho bylo do města posláno vojsko a četnictvo. V Jirnech stávkovalo zemědělské dělnictvo.⁵⁷ Vojsko bylo vysláno také do Čelákovic k továrně R. Stabenov, kde stávkovalo nejvíce dělníků (272).⁵⁸ Za organizací generální stávky hledejme opět jméno Antonína Pařízka, který osobně agitoval například v cukrovaru v Kostelci nad Labem.⁵⁹

Stávka skončila na okrese neúspěchem.⁶⁰ Nejenže se nepodařilo prosadit požadavky dělníků, ale následně došlo i k zatýkání⁶¹ a propouštění radikálů ze zaměstnání, nejvíce v Melicharově továrně na zemědělské stroje v Brandýse nad Labem.⁶²

Události prosincových dnů měly dohru i na místní politické scéně. V Čelákovicih došlo k rezignaci 17 členů obecního zastupitelstva, sdružených v koalici. Františka Kašáka, který byl podepsán na plakátu vyhlášujícím generální stávku jako tajemník výkonného výboru sociálnědemokratické levice, nahradil v březnu roku 1921 vládní komisař.⁶³ Kašákovým postupem byly rozezleny místní politické strany, a proto složily své mandáty. Podle jejich prohlášení nebylo možné, aby „v čele našeho města byl i nadále třídní straník a komunista“⁶⁴, jak bylo uvedeno na vydaném plakátu.

O celkovém průběhu generální stávky v Čechách podala zemská správa politická v Praze ministerstvu vnitra přehled, ve kterém se uvádí, že počet stávkujících v okrese Brandýs nad Labem byl 1 290, nejdéle trvala stávka na zemědělských dvorech – 7 dnů. Nejvyšší úšlou mzdu vykazovala Melicharova továrna – 53 000 Kč.⁶⁵

⁵⁶ OMPV, hlášení četnické stanice Okresní správě politické ze 14.12.1920.

⁵⁷ NA, České místodržitelství Praha – prezidium – 1911-1920, kart. 5176, inv. č. 8/1/94/9.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Z hlášení policejního ředitelství zjistíme, kdo byli jeho spolupracovníci v Brandýse nad Labem. Jednalo se o tyto osoby: E. Kolářová, V. Kirs, J. Svoboda, Václav Vobořil, F. Šmíd, F. Kolář, A. Vinický, V. Pokorný, F. Šulc, F. Subá, J. Hlavatý a J. Řiha.

SOKA Praha-východ, OÚ Brandýs nad Labem, katalog presidiálních spisů 1919-1925, sv. 2, s. 97-98.

⁶⁰ Oficiální výklad stranické historiografie byl ten, že „levice neměla dost zkušeností k cílevědomému vedení stávky, a tak byla nakonec poražena.“

HOLANOVÁ, M. (ed.): *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha 1984, s. 153-154.

⁶¹ Šlo o celorepublikový trend, kterým bylo postiženo více jak 3 000 stávkujících.

REIMAN, P. (ed.): *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 1961. s. 160.

V okrese Brandýs nad Labem byli pro účast na generální stávce trestně udáni: V. Plaček, V. Šubrt, B. Jirkovský, A. Fořtová, A. Novák, A. Horčík, A. Dvořák, J. Alféri, V. Sychrovský, J. Levý za účast při zabírání dvorů, F. Forejt, F. Šnajdr, F. Znamenáček, A. Nouzák, J. Charamza za omezování osobní svobody, F. Mestek, F. Kašák, A. Pařízek, R. Svojítka pro přestupek proti shromažďovacímu zákonu, A. Trnka, E. Málek, V. Novák, V. Hřebíček, K. Novotný, A. Jetenský, F. Syrovátka za přestupek zákona o tisku. Dodatečně byl zatčen jen V. Plaček ze Ctěnic.

NA, České místodržitelství Praha – prezidium – 1911-1920, kart. 5176, inv. č. 8/1/94/9.

⁶² *Naše manifestace*. Odboj II., č. 24, s. 1-2.

⁶³ ŠPAČEK, J. (ed.): *Kronika města Čelákovice I. 1857-1939*. Čelákovice 2006, s. 253-254.

⁶⁴ NA, České místodržitelství Praha – prezidium – 1911-1920, kart. 5175, inv. č. 8/1/94/9.

⁶⁵ ŠTĚPÁN, J. – MALÁ, I. (eds.): *Prosincová generální stávka 1920*. Praha 1961, s. 280.

Závěr

Generální stávka ukázala jak na republikové, tak i na regionální úrovni, několik skutečností. První byla ta, že levice v sociální demokracii měla schopnost mobilizace velkého množství členské základny, která byla ochotná manifestovat za všeobecné sociální a hospodářské požadavky a vyjít do ulic. Na druhé straně se nedalo říci, že by stávka byla úspěšnou ve smyslu splnění požadavků stávkující strany. Největší ohlas a podporu měla výzva v průmyslových centrech země, především v Kladně, na Slánsku a také na Brandýsku. Tedy tam, kde se nacházel větší počet zradikalizovaného průmyslového dělnictva. V konfrontaci s tímto naopak sousední okres Český Brod,⁶⁶ který byl spíše zemědělský a „postrádal silné a početné kádry uvědomělého dělnictva“⁶⁷ nezaznamenal výraznější protestní akce.

Generální stávka způsobila nezvrtaný rozkol v ČSDSD a z „porážky v prosinci 1920 se o několik měsíců později zrodila jedna z nejsilnějších komunistických stran v Evropě.“⁶⁸ V okrese Brandýs nad Labem byla KSČ ve 20. letech nejsilnější politickou stranou, což potvrzují i výsledky parlamentních voleb v roce 1925, kdy zde komunisté získali nejvíc hlasů.

PhDr. Martin Dolejský

Městské muzeum V Čelákovících

Příloha:

Plakát levicové frakce sociální demokracie v okrese Brandýs nad Labem vyzývající ke generální stávce 13. 12. 1920. (Městské muzeum v Čelákovících, inv. č. H 50984).

⁶⁶ V okrese Český Brod měla sociální demokracie velmi silné pozice a podařilo se jí zde vyhrát parlamentní volby roku 1920, 1925 a 1929. Volby v roce 1935 vyhrála strana agrární. Pamětník a člen pravicového křídla ČSDSD zmiňuje, že obyvatelé Českobrodsku byli pod neustálým vlivem komunistických agitátorů ve vlacích, ale také těch, kteří byli nasazováni z okresu Brandýského. Připomíná také, že v Kostelci nad Černými Lesy bydlel pozdější významný komunistický politik Václav Bolen.

Podlipanské muzeum Český Brod, Rudolf Petráň: *Dělnické hnutí na Českobrodsku a stopami odboje 1939-1945* (rkp.), s. 31.

⁶⁷ BEDNAŘÍK, K.: *Komunistická strana Československa na Českobrodsku 1921-1939*. Kolín 1961, s. 3.

⁶⁸ RUPNIK, J.: *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha 2002, s. 51.